

KAKS PILKU VANAMUUSIKALE I

Tartu vanamuusikafestival on algselt peale (aastast 1996) olnud midagi enam kui ainult vana muusika festival. Muidugi on toimunud arvukalt kontserte Euroopa keskaja, renessanss- ja barokkmuusikast, kuid peakorraldaja Raho Langsepa eesmärgid on alati olnud palju avaramad. Toimunud on kunstinäitusi ja etendusi, räägitud kirjandusest. Tänavu oli Tartusse kutsutud näiteks läti tantsija Arnis Silinš, kes on saanud klassikalise tantsukooli ja suundunud edasi moderntantsu alale ning esines festivalil india klassikalise muusika saatel, koos muusikutega improviiserides.

Raho Langsepp ja tema sõpruskond on praktiseerivad vanamuusikud, maailma kultuuride suhtes uudishimulikud ja kujundanud festivali aktiivseteks mõttetalguteks. Igal aastal on valitud mõni läbiv teema. Tänavu oli see ühehäälsus eri kultuurides — teema ajendab kultuuridevahelisi sarnasusi ja erinevusi rohkem tähele panema ja paremini mõistma. Kõigil festivalidel on esi-nejad juhendanud seminare ja õpitube, kus kontsertidel esitatavat muusikat lahti seletatakse. Eks nende tase ole olnud erinev, sõltuvalt muusiku rääkimiskogemustest, keeleoskusest jne, kuid avarama pildi asjast on need andnud igal juhul. Seekordse festivali kolm seminari olid ühtlaselt tihedad ja informatiivsed. Kiita tahaks ka põhjalikke buklette, kusjuures üsna festivali algusaega-

dest peale on väikesearvuline korraldusmeeskond viitsinud näha vaeva tekstide tõlkimisega inglise keelde — see näitab tähepanelikkust nii võõrsilt tulnud osalejate kui ka võimaliku internatsionaalse (näiteks ülikooliga seotud) publiku vastu.

Järgnevalt kiirpilk sellesügisesele festivalile. Esmalt vabandus eesti muusikute ees, sest südaöö, mil enamik neist esines, pole „minu aeg“ kontserdile minnekuks. Väliskülalistest esitas ainsana euroopalikku muusikat ansambel „Peregrina“. Kolm ühtlaste sirgete hästi sulanduvate häältega säravat lauljannat (sopranid) on õppinud *Schola Cantorum Basiliensis*’es, ansambel tekkis juba kooli ajal. Kava „Akvitaania saladus“ tutvustas ühe- kuni kolmehäälsed neitsi Mariale pühendatud laule XII—XIII sajandi Akvitaaniast. Solistid vahetasid partiisid — kord laulis üks kõrgemat, melismaatilisemat partiid, kord teine. Seminaril tutvustasid nad Akvitaania saatust, seletasid seal tekkinud uut luule- ja laulustiili, näitasid akvitaania neumakirja ning panid lõpuks kohaletulnud selle järgi laulma!

Instrumentaalansambel „Tõusev Kuu“, neli noort neidist Hiinast, on väga ühtseks töötatud seltskond. Seminaril näitasid nad põhjalikult oma pillide mänguvõtteid — kaks näpitatavat, üks poognaga mängitav ning üks pulgakes- tega löödav —, erinevaid (piirkondlike) stiile jne; neid demonstreeriti nii soo-

Festivali üks peaesinejaid, bambusflöödi *shakuhachi* mängija Takashi Tokuyama on mööda Jaapanit ringi rännates kokku kogunud selle pilli repertuaari – nii palju, kui seda veel säilinud on, – ja rajanud *shakuhachi*'i-muusika uurimise keskuse.

lopillidena kui ka ansambelis. Huvitavaimateks osutusid ka kontserdil üksi või kahekesi esitatud palad. Ansambli-mäng tõi meelde nõukogude ajal nähtud (vene) rahvapilliansamblid, kus kõrgharitud mängijad virtuoossusega hiilgasid.

Festivali peakülalisi oli *shakuhachi*-mängija Takashi Tokuyama, kes andis kaks kontserti — soolokava kõlas ülikooli aulas, jaapani viisid, seatuna *shakuhachi*'le ja klaverile, Linnamuuseumis.

Kõrgtehnoloogiline Jaapan peab samuti võitlema oma traditsioonide säilimise eest nagu mõni väikerahvas.

Tokuyama pianistist abikaasa Sakuko Tokuyama on Tokyo muusikakõrgkoolis koolitatud euroopa klassikalise muusika esitajaks. Ka Takashi ise on omal ajal mänginud metsasarve, kitarri, tundnud huvi džässis vastu, kuid 15-aastaselt avastas ootamatult, et Jaapanis on ka oma muusika, millest ta aga mitte midagi ei tea. Siis olevatki ta enda jaoks

leidnud bambusflöödi *shakuhachi*, VI—VII sajandil Koreast Jaapanisse tulnud pilli.

Meister näitas ja mängis erinevalt töödeldud *shakuhachi*'sid. Ürgse, loodusliku, ühest tükist koosneva ja seest peaaegu töötlemata vanema variandi valmistamisel on ebaõnnestumise võimalus suur — kahesajast-kolmesajast valitud bambusest võib heaks pilliks saada vaid üks, samal ajal kui seest spetsiaalse õli-vaha seguga töödeldud variant õnnestub igal juhul. Osa *shakuhachi* repertuaarist on isegi Jaapanis muutunud väga haruldaseks. Näiteks soolopallad, mida mängisid *zen*-mungad mediteerimiseks — aeglane, üksikuisse vaikesisse helidesse süüviv, vaikust kuulav, ümbrust ja olemist unustav muusika, mis oli ka Tokuyama esituses Tartus kuuldust meeldejäävaim. Tokuyama ise on samuti haruldus — ka Jaapanis. Ta on mööda maad ringi rännates *shakuhachi* repertuaari kildhaaval kokku kogunud, et päästa nii palju, kui veel päästa oli, lisaks rajanud selle repertuaari uurimise keskuse. Tokuyama südamele pandud soovitus: pole vaja analüüsida, vaid lihtsalt asja hoomata ja sellesse sulanduda. See lohutab mind mu kidaakeelsuses idamaise muusika puhul.

Tõhusa loengu Põhja-India klassikalise muusikast pidasid lähinaabrid, sarodimängija Sergey Antsupov (Akash) Lätist ning tablamängija Ritis Kamitšaitis Leedust. Lääne muusikaharidusega inimestena õnnestus neil india muusika aabitsatõdesid kiirelt ja kergelt selgeks teha. Õhtusele kontserdile jõudsid pärast seiklusi „Aeroflotiga“ õnneks ka päris-indialased ja panid festivalile oma kõrgetasemelise esinemisega väärrika ja kangesti džässmuusikat meelde toova punkti.

Kuna india muusika ja Idamaade helikunst üldisemalt on Tartu vanamuusikafestivali lahutamatu osa juba mõnda aega, küsisin festivali peakorraldajalt, flöödimängijalt ja õpetajalt Raho Langsepalt:

Kuidas sa ida muusikani jõudsid?

Flöödi, euroopa keskaja muusika kaudu. 1990. aastate algul ostsin oma esimese india flöödi, mis on euroopa keskaegsele pillile lähedane instrument, ning püüdsin hakata seda mängima. Minu taust oli renessanss- ja barokkflöödimäng. Nendel on nn ristsõrmes- tus — noote on võimalik tekitada erinevate näpukombinatsioonidega, samas kui india flöödi mängutehnikas saavutatakse kõik alteratsioonid poolauke kasutades. Kui mängida suurte sõrmeavade- ga pilli renessanss- ja barokkflöödi tehnikaga, satume õige pea ummikusse — diatoonilised noodid häälestuvad, kromaatilisel aga on peaaegu võimatu mängida, sest sõrmekombinatsioonid ei tööta. Ma ei leidnud võimalust Eestis seda pilli kellegi juures õppida ja ainus tee tundus leida õpetaja india kultuuri- ruumist. Minu kõige olulisem muusika- õpetaja on pime meister Hemapala Perera Sri Lankalt, kelle juurde sattusin tänu srilankalasest sõbrale, kes Tartus arstiteadust õppis. Perera on maailmas täiesti tundmatu, ta pole plaadistanud, samuti pole klassikaline muusika Sri Lankal väga heas seisus, kuigi oma pilli valitsemise ja muusikalise taseme poolest on Perera vaieldamatult üks tipp- mängijaid Põhja-India klassikalises muusikas. [Perera on olnud ka Tartu festivali külaline, viimati 2002. aastal — V.J.]

Õpingud Perera juures olid idamaa mõistes traditsioonilised: pead mängi- ma järele, mida õpetaja ees mängib. Ehkki ka Indias on hakatud mälu abista- miseks kasutama noodikirja, siis õpe- tust, kuidas mängida, saab ikkagi ainult

Tartu vanamuusikafestivali peakorraldaja Raho Langsepp on flööti õppinud ka india kultuuriruumis, Sri Lanka pimedate meistri Hemapala Perera juures.

õpetajalt. Ja ma arvan, et see ka jääb niimoodi. Miks ei võetud Euroopas paljude aastasadade jooksul ja Ida kultuurides siiani noodikirja kasutusele? Sest seda pole tahetud teha! Miks olekski pidanud muusikat hakkama kirja panema, kui suulisel teel õppimine töötab väga hästi?

Läänes on rahvamuusikas, varajases muusikas ja džässis suur osa spontaansel improvisatsioonil. Tähtis on reegleid hästi tunda ja neid kasutades luua muu-

sika kohapeal, esitamise ajal. Ida kultuurides on improvisatsioon veelgi olulisem. Muidugi oleks põnev teada, kuidas vanasti mängiti, kuidas kõlasid näiteks keskaja Euroopa ühed kõige intriigerivamad instrumentaalpalad — istanpittad itaalia XIV sajandi käsikirjast. Aga käsikirjast ei selgu, mismoodi mängida, millised olid kaunistuskunsti eelistused, sest see oli suuline traditsioon. Siit ma jõuan festivali ideoloogiiani, põhjenduseni, miks on erinevad

Hemapala Perera.

kultuurid sellel festivalil koos. Ühehäälnene muusika, modaalne mõtlemine, mis on euroopa kultuuris eksisteerinud aastasadu, on araabia ja india kultuuris tänini elav ja arenev. Et mõista, milline võis olla improvisatsioon euroopa varases ühehäälses muusikas, pole meil kusagilt mujalt eeskujude võtta kui Idamaadest. Kui võrrelda euroopa keskaja muusikat Idamaade muusikaga, võime leida tohutult mitte ainult huvitavaid seoseid, vaid ka palju praktilist, mida õppida ja rakendada.

Vanamuusika mõiste on ju hakanud muutuma. Kui kaua aega mõisteti selle all keskaja, renessanss- ja barokkmuusikat, siis nüüd peitub selle mõiste taga pigem ajastuteadlik esituspraktika. Tänapäeval on hakatud ka väga hästi

tuntud klassikalist muusikat hoopis uue pilguga vaatama ja interpreteerima, sest XVIII ja isegi XIX sajandi pillidel mängituna kõlab see ju hoopis teisiti. Ei saa öelda, et paremini või halvemini, aga tõepoolest teisiti. Selle teadmisega muusikat uurides ja mängides avastame lugematult palju huvitavaid kõlavärve ja ka nüansse, mis tänapäevaste pillidega väga jõuliseks kujunenud orkestri- ja ansamblikoosseisudega lihtsalt kaduma lähevad.

Oled sa Eestis ainuke varajase muusikaga tegeleja, kes india kultuuriruumis õppinud?

Seda vist küll. Samas on ka „Hortus“ mõni aeg tagasi hakanud pisut huvi tundma india muusika vastu, teinud in-

dia muusikutega koostööprojekte, nii et huvi pole ainult minul. Ka mõned keskaja flöödimuusika mängijad mujalt maailmast on hakanud india pilli avastama.

Kuidas korjad festivalile esinejaid?

Olen püüdnud valida esinejaid, keda olen varem ise kuulnud. Või on inimesed, keda usaldan, soovitanud. Kataloogi lahti lüües on seal ju kiidusõnad esineja kohta, aga teada ei saa suurt midagi...

1989. aastal õnnestus mul umbes kuu aega *Baseli Schola Cantorum*'is erinevaid tunde kuulata. Sidemed *Schola*'ga on säilinud, Baseli õppejõudude juures olen end täiendanud ja nendega kohtunud hiljemgi. Festivali korraldama hakates oli üks eesmärke hoida sidet selle kooliga, sest see on maailma olulisim õppe- ja uurimiskeskus eelklassikalise muusika õpetuse alal.

Publikut on festivalil arvukalt. Oli see algusest peale nii või oled endale publiku kasvatanud?

Oleksid saalid algul tühjad olnud, poleks olnud ka tugevat motiivi edasi minna. Majanduslikult ots otsaga kokku tulemine on keeruline, äriidee seesugune festival kindlasti pole. Mis seda aga kompenseerib — sa näed, et seda asja on kellelegi vaja. Samas olen veendunud, et paljud potentsiaalsed kuulajad pole seda festivali veel üles leidnud. Publiku hulgas näen ma kahjuks vähe Tartu muusikaõpetajaid ja -õpilasi. Lubamatult vähe näen festivalil peetud loengutes ülikooli õppejõude, kelle aine — klassikaline filoloogia, teoloogia, vanad keeled või ajalugu — on muusikaga lahutamatult seotud. Paljud festivali külalised, kes on loenguid pidanud ja seminare läbi viinud, on oma ala tippteadlased ja nende pakutavat materjali sellisel kujul kusagilt lähikonnast kätte ei saa.

Takashi Tokuyama oma flöödikollektsiooniga.

Mis puutub n-ö professionaalsetesse muusikutesse, siis nemad käivad eelkõige kuulamas kontserte, kus mängitavat repertuaari nad tunnevad, ja nad arvavad, et vanamuusika ei paku neile midagi. Aga teatud hetkedel nõuab nende professionaalsus asjaga kursis olemist. Vahel on vaja mängida näiteks mõni keskaja lugu või on mõnes tänapäeva teoses helilooja partituuri kirjutanud bambusflöödi — ja palun väga, keegi ei tea, mis asi see on või kuidas seda mängida.